

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА

Кафедра історії України та спеціальних історичних дисциплін

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший проректор

Майя НІКОЛАЄВА

2024 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

**«ФЕНОМЕН ТОТАЛІТАРИЗМУ,
ЙОГО ПРОЯВИ ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ В УКРАЇНІ»**

Рівень вищої освіти перший (бакалаврський)

Галузь знань 03 Гуманітарні науки

Спеціальність 032 Історія та археологія

Освітньо-професійна програма: Історія та археологія

Робоча програма навчальної дисципліни «Феномен тоталітаризму, його прояви та шляхи подолання в Україні» для здобувачів спеціальності 032 Історія та археологія факультету історії та філософії. Одеса : ОНУ, 2024. 20 с.

Розробник: Левченко Галина Сергіївна, кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України та спеціальних історичних дисциплін

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри історії України та спеціальних історичних дисциплін

Протокол № 1 від “29” серпня 2024 р.

Завідувач кафедри _____ (Олена БАЧИНСЬКА)
(підпис) _____ (Ім'я ПРІЗВИЩЕ)

Погоджено із гарантом ОПП/ОНП Історія та археологія

_____ (Наталія ПЕТРОВА)
(підпис) _____ (Ім'я ПРІЗВИЩЕ)

Схвалено навчально-методичною комісією (НМК) факультету історії та філософії

Протокол № 1 від “30” серпня 2024 р.

Голова НМК _____ (Галина ЛЕВЧЕНКО)
(підпис) _____ (Ім'я ПРІЗВИЩЕ)

Переглянуто та затверджено на засіданні кафедри _____

Протокол № ____ від “ ____ ” _____ 20__ р.

Завідувач кафедри _____ (_____)
(підпис) _____ (Ім'я ПРІЗВИЩЕ)

Переглянуто та затверджено на засіданні кафедри _____

Протокол № ____ від “ ____ ” _____ 20__ р.

Завідувач кафедри _____ (_____)
(підпис) _____ (Ім'я ПРІЗВИЩЕ)

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
<p>Загальна кількість: кредитів – 3</p> <p>годин – 90</p> <p>змістових модулів – 2</p>	<p>Галузь знань</p> <p><u>03 Гуманітарні науки</u> (шифр і назва)</p> <p>Спеціальність</p> <p><u>032 Історія та археологія</u> (Шифр і назва)</p> <p>Освітній рівень</p> <p><u>«перший (бакалаврський)»</u></p>	За вибором ВНЗ	
		Рік підготовки:	
		4-й	4-й
		Семестр	
		2-й	2-й
		Лекції	
		30 год.	8 год.
		Практичні, семінарські	
		6 год.	2 год.
		Лабораторні	
		-	-
		Самостійна робота	
		54 год.	80 год.
Форма підсумкового контролю: <i>залік</i>			

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Курс «Феномен тоталітаризму, його прояви та шляхи подолання в Україні» є спеціальним курсом для здобувачів 4-го курсу очної та 5-го курсу заочної форми навчання факультету історії та філософії, що навчаються за спеціальністю «Історія та археологія» і мають отримати кваліфікацію «бакалавр». На сучасному етапі розвитку історичної науки особливого значення набуває підготовка здобувачів історичних факультетів не лише з глибокими знаннями усіх періодів історії України і практичними навичками роботи з різними видами історичних джерел, а й отримання ними професійних знань, умінь і навичок, які б допомагали майбутнім фахівцям-історикам адекватно мислити в сучасних соціально-політичних і економічних умовах, самостійно формувати і ставити цілі, вирішувати проблеми, активно діяти, відповідати за свої дії й одержані результати. Питання про природу тоталітаризму не втрачає своєї актуальності й вимагає постійного розгляду з огляду на динаміку розвитку сучасного світу та події війни російської федерації проти України. Необхідність звернення до цієї проблеми обумовлена також тим, що тоталітаризм в принципі не може піти зі світової політичної арени, так як є складовою частиною феномена влади як такої; багато його рис притаманні сучасній політичній реальності. Тоталітарність може проявлятися практично у всіх сферах життя: у системі державного управління, в економіці, культурі, ідеології, соціальній психології тощо, у тому числі в міжособистісних стосунках. Для її подолання необхідне усвідомлення і аналіз цих проявів, формування в суспільстві розуміння самоцінності життя, свободи, унікальності будь-якої особистості, відмова від офіційної ідеології, догматики однаковості, парадигм «панування – підлеглисть», «свій – чужий», постійного пошуку ворога та створення його образу.

Загальне **завдання** курсу полягає в тому, щоб дати майбутнім фахівцям систему актуальних знань і умінь щодо виявлення типологічних рис тоталітарної системи за різними науковими фахами (історія, філософія, соціологія, політологія тощо), осмислення тоталітаризму як системного явища, його типології в ХХ столітті й проявів у ХХІ столітті на пострадянському просторі та в інших сучасних країнах; пошук шляхів подолання спадщини тоталітаризму в сучасному українському суспільстві, сприяння формуванню громадянського суспільства і правової держави в Україні; сприяння формуванню в студентському середовищі інтелектуальної свободи й здатності емоційної співучасті.

Мета спецкурсу зумовлена як суто науковими так і суспільно-політичними завданнями. З висоти ХХІ століття людство дедалі пильніше оглядає й осмислює події, що відбулися в ХХ столітті, оцінює їх повчальні уроки. Спираючись на досвід минулого, воно шукає відповідей на болючі проблеми й намагається визначити оптимальні шляхи розв'язання насущних завдань сьогодні.

Вивчення даного спецкурсу надає здобувачам можливість глибше розглянути складні проблеми суспільно-політичного розвитку нашої країни в ХХ – на початку ХХІ століття, закономірності формування тоталітарних систем і шляхи подолання тоталітарної спадщини; осмислення феномену тоталітаризму як системи і тоталітарні риси особи, суспільства, держави; проблеми виникнення опозиційного руху, його представників і їхні погляди. Отримані знання мають доповнити і розширити конкретно-історичні знання із загального курсу вітчизняної історії. Загальний огляд проблем тоталітарної спадщини в контексті національно-визвольних змагань українського народу, як окремого аспекту історії України, дозволить здобувачам краще зрозуміти багатовіковий процес боротьби кращих її представників за політичне і духовне звільнення.

Спецкурс сприятиме кращому розумінню й інших аспектів історії України (соціальний, політичний, культурний та ін.), розумінню громадян, які відчували на собі вплив тоталітарного режиму, його репресивної складової, шляхи і методи подолання наслідків тоталітарного минулого, ідеї і дії представників суспільства, спрямовані на протидію йому. Історії тоталітаризму в Україні присвячена велика кількість видань, досліджень, монографій, в яких по-новому осмислюється цей феномен в нашій історії.

Завдання дисципліни полягає в підвищенні професійної підготовки здобувачів-істориків, тому вивчення даного спецкурсу дозволить ширше та ґрунтовніше дослідити історію України

XX ст., комплексно вивчити проблеми виникнення, становлення, функціонування та впливу тоталітаризму на всі сфери суспільного життя.

При вивченні спецкурсу ставляться наступні задачі:

- опрацювати основну джерельну базу та проаналізувати історіографію теми;
- виявити типологічні риси тоталітарної системи в аспекті історичної науки, а також інших наук: соціологія, політологія, міжнародні відносини, філософія;
- охарактеризувати основні прояви тоталітарності в Україні у різні періоди їхнього існування;
- проаналізувати ідеологічні засади та механізми масових репресій як постійної складової тоталітарного режиму та феномен голокосту;
- розглянути історію репресій в Україні та на Одещині та різні категорії репресованих;
- розглянути результати досліджень своєрідності радянської системи та її еволюції, специфіки проявів та розвитку тоталітарності в Україні у XX столітті;
- виділити типологічні риси тоталітарної системи, що проявляються у різних сферах: історія, політика, соціум, міжнародні відносини; провести дослідження цих проявів на матеріалі історії Одещини;
- виявити та проаналізувати сучасні прояви тоталітарності на пострадянському просторі, які з них притаманні Україні;
- проаналізувати досвід пост-тоталітарних держав, щодо подолання наслідків тоталітарного минулого;
- проаналізувати особливості дисидентського руху в Україні та його досвід протистояння тоталітарному режиму;
- схарактеризувати діяльність найвідоміших представників, визначити роль і значення дисидентського руху в історії України: політичній, культурній і соціальній сферах.
- дослідити шляхи подолання наслідків тоталітарного минулого та методи протидії проявам тоталітарності у сучасному суспільстві;
- дослідити шляхи формування громадянського суспільства та правої держави в Україні.

Під час лекцій здобувачі повинні оволодіти навичками роботи з історичними джерелами і науковою літературою, систематизації і компаративного аналізу історичного матеріалу.

Вивчення курсу повинно допомогти здобувачам навчитися логічно мислити і робити аргументовані висновки, викладати матеріал, оволодівати навичками аналізу, користуватися довідковою літературою.

Процес вивчення дисципліни спрямований на формування елементів наступних **компетентностей**:

а) Загальні компетентності (ЗК):

ЗК 2. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

ЗК 3. Здатність до абстрактного мислення, аналізу і синтезу.

ЗК 6. Здатність до пошуку та аналізу інформації з різних джерел.

ЗК 7. Здатність виявляти, ставити та вирішувати проблеми.

ЗК 9. Здатність бути критичним і самокритичним.

ЗК 12. Здатність цінувати та поважати різноманітність та мультикультурність.

ЗК 13. Здатність усвідомлювати правила академічної доброчесності.

ЗК 14. Здатність формувати, зберігати та примножувати гуманістичні цінності.

б) спеціальні (фахові предметні компетентності) (СК):

СК 1. Усвідомлення взаємозв'язку між фактами, подіями, явищами і процесами в минулому та сучасності.

СК 2. Усвідомлення відмінностей в історіографічних поглядах різних періодів та в різних контекстах.

СК 3. Усвідомлення соціальних функцій історика, розуміння можливості використання історії для досягнення політичних цілей, в тому числі наслідків зловживання історією.

СК 4. Здатність використовувати у професійній діяльності наукові праці та інформаційно-довідкові видання (бібліографічні довідники, путівники до архівних фондів, архівні описи тощо), сучасні інформаційно-пошукові системи.

СК 5. Здатність відшукувати необхідні для освітньої та наукової діяльності історичні джерела (архівні та опубліковані документи, етнографічні, картографічні матеріали, музейні експонати, археологічні артефакти і т. п.).

СК 6. Здатність використовувати релевантні методи опрацювання історичних та археологічних джерел, зокрема інструментарій спеціальних історичних дисциплін, а також сучасні інформаційні технології для обробки історичних даних.

СК 7. Здатність використовувати фахові знання та професійні навички для виявлення, охорони та популяризації історико-культурної спадщини.

СК 8. Здатність використовувати у фаховій діяльності знання гуманітарних та соціальних наук, вміння аналізувати, оцінювати і прогнозувати політичні, економічні, культурні й соціальні події та явища.

СК 9. Здатність працювати з історичними текстами і документами, коментувати, анотувати їх відповідно до певних критеріїв; презентувати і обговорювати результати наукових досліджень.

СК 10. Здатність вільно оперувати спеціальною термінологією.

СК 14. Здатність до опрацювання предметних даних у регіональному контексті.

Програмні результати навчання (ПРН):

ПРН 1. Знати найважливіші факти історичного минулого українського народу і історії людства загалом, а також мати більш глибокі знання про певний історичний період або проблему.

ПРН 2. Розуміти контекст і причини відповідних історичних подій та використовувати ці знання у професійній діяльності.

ПРН 3. Знати основні підходи до вивчення вітчизняної та світової історії, принципи і методи історичного пізнання, основні типи і види історичних джерел.

ПРН 4. Володіти понятійно-категоріальним апаратом історичної науки, професійно оперувати науковими термінами, прийнятими у фаховому середовищі.

ПРН 5. Вміти працювати з письмовими, речовими, етнографічними, усними, архівними та іншими історичними джерелами.

ПРН 6. Виявляти взаємозв'язки між процесами у минулому та на сучасному етапі, аналізувати суспільні процеси в історії України у контексті європейської та світової історії.

ПРН 7. Розуміти і виявляти відмінності в історіописанні, поглядах на минуле представників різних епох та у різних контекстах.

ПРН 8. Брати участь у плануванні та виконанні наукових досліджень у сфері історії, презентувати результати досліджень, аргументувати висновки.

ПРН 9. Мати навички організації практичного вирішення питань історичної пам'яті та охорони матеріальної й нематеріальної культурної спадщини України.

ПРН 11. Здійснювати аналіз ситуацій з урахуванням історичного контексту та/або історичних передумов.

ПРН 13. Розуміти загальні та специфічні риси історичного розвитку різних регіонів України, Європи та світу, фактори, що зумовлюють різноманіття культур та національних спільнот, ефективно співпрацювати з носіями різних історичних та культурних цінностей.

ПРН 15. Вміти дотримуватися правил академічної доброчесності

Очікувані результати навчання. У результаті вивчення навчальної дисципліни здобувач повинен

знати:

- комплекс джерел і історіографічний доробок до курсу;
- основні та актуальні проблеми тематики даного курсу;
- типологічні риси радянської тоталітарної системи;
- особливості радянської системи, властиві їй риси тоталітаризму та відмінності від нього;
- основні прояви тоталітарності у СРСР та УРСР у різні періоди існування; регіональні аспекти радянського тоталітаризму на Одещині (в її історичних межах) у різні періоди її існування;

- ідеологія та механізми масових репресій як постійної складової тоталітарної держави;
- особливості дисидентського руху в Українській РСР, як форми протистояння режиму;
- шляхи подолання наслідків тоталітарного минулого у різних країнах;
- шляхи подолання наслідків тоталітарного минулого та методи протидії проявам тоталітарності у сучасному суспільстві.

вміти:

- творчо осмислювати відповідний матеріал, формувати і вільно висловлювати власну позицію на основі наукової аргументації;
- співставляти і аналізувати точки зору різних авторів, виокремлювати наукову, суспільну й емоційну складові у зазначеній темі;
- аналізувати різні типи і види історичних джерел з даної тематики;
- науково пояснювати та співставляти існуючі теорії тоталітаризму, визначати основні джерела для подальшого аналізу цього явища;
- виявляти типологічні риси радянської тоталітарної системи та порівнювати їх з тоталітарними системами в історії інших країн;
- аналізувати ідеологічні засади та механізми масових репресій як постійної складової тоталітарного режиму, розглядати особливості впливу тоталітарних режимів на міжнародні відносини;
- визначати різні категорії репресованих, особливості їх історичного формування та правового забезпечення в сучасній Україні;
- визначати значимість опозиційного руху в історії України і його вплив на формування української державності.

3. Зміст навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Теоретичні та типологічні аспекти тоталітарної системи в Україні у першій половині ХХ століття.

Вступ.

Місце і роль курсу в університетській системі підготовки істориків-бакалаврів. Предмет та завдання курсу, його місце в системі спеціальних історичних дисциплін. Періодизація та загальна характеристика основних періодів феномену тоталітаризму в Україні. Історіографічний аналіз української і світової науки. Джерельна база курсу.

Тема 1. Засади тоталітарної системи та її типологія.

Поняття політичної системи, її властивості. Функції та закономірності політичної системи. Середовище формування та функціонування політичної системи. Уявлення про структуру політичної системи. Типології політичних систем і місце в них тоталітаризму. Базові засади тоталітарної системи та її типологічні риси: закритість системи, єдина офіційна ідеологія, панівна для всіх сфер існування, монопартійність, монополізація державної влади єдиною масовою партією, культ особи лідера цієї партії, жорстка вертикаль влади, централізована економіка і монополія держави в економічній сфері, мілітарність, тотальний контроль над населенням, подвійна мораль, масові репресії, партійний диктат над засобами масової інформації, відсутність громадянських свобод тощо. Ресурси життєдіяльності політичної системи та проблема її ефективності.

Тема 2. Авторитарно-диктаторські політичні системи і політичні режими.

Універсальні характеристики авторитаризму. Різновиди авторитарного режиму. Поділ авторитарних політичних режимів на однопартійні режими, військові режими, режими особистої влади (абсолютистські династичні режими), бюрократично-олігархічні (бюрократично-авторитарні), популістські режими. Характерні особливості реформаційного, стабілізаційного, деструктивного авторитаризму, “авторитаризму розвитку” та “нового авторитаризму”. Поділ авторитарних режимів на автократичні, диктаторські, анархічні, охлократичні, тоталітарні. Чинники ослаблення авторитаризму.

Поняття тоталітарного режиму. Обмеженість та дискусійність застосування категорії “тоталітаризм” в політичній науці. Уявлення про тоталітаризм як ідейно-пропагандистський концепт. Універсальні характеристики (критерії) тоталітарного режиму та неоднозначність його визначень. Витоки тоталітарних поглядів та виникнення канонічної теорії тоталітаризму.

Сучасна криза канонічної теорії тоталітаризму. Основні типи тоталітаризму. Релігійний тоталітаризм. Різновиди політичного тоталітаризму. Передумови та причини виникнення тоталітаризму: тенденція до зростання раціоналізму та суспільної організації, розвиток засобів та методів контролю, мобілізаційний потенціал тощо.

Теоретичні основи тоталітаризму. Формування теорії тоталітаризму. Сутність і умови функціонування тоталітарного режиму. Передумови виникнення, сутність і відмінні властивості тоталітаризму. Соціальні джерела тоталітаризму. Інституційні та нормативні властивості тоталітаризму. Історичні форми тоталітаризму. Різновиди тоталітарного режиму. Тоталітаризм і сучасність. Тоталітаризм як політичний феномен ХХ століття.

Питання про сучасні прояви тоталітаризму та неототалітаризм. Програмування свідомості та «інформаційний» тоталітаризм. Економічна та політична влада в неототалітарній системі. Ілюзорна демократія. «Кастовість» неототалітарного суспільства. Внутрішні та зовнішні загрози добробуту тоталітаризму.

Тема 3. Історичні та національно-культурні аспекти тоталітарного режиму в Україні.

Поняття й ознаки контрреволюційного злочину. Еволюція поняття «ворог народу». ЧК–ДПУ–НКВС–КДБ як репресивно-каральний орган позасудових репресій: структура, функції, еволюція. Політичний терор в 1918–1920 рр. Концентраційні табори. Боротьба радянської влади з опозиційними партіями: есери, меншовики, бунд, боротьбисти, борбисти тощо. Судові процеси над політичними опонентами. Голод як складова репресивної політики. Репресії в Радянській Україні в 1920-х роках. Формування і утвердження тоталітарного режиму. Культ Й. Сталіна. Терор як засіб державного управління. Ідеї комуністичного виховання і формування нової радянської людини. Троцькізм: формування і наповнення терміну. Позбавлення політичних прав як різновид репресивної політики. Кримінальний кодекс 1927 року та зміни кримінального законодавства. Кримінально-процесуальний кодекс 1930 року. Колективізація як економічна катастрофа. Знищення «куркульства» як класу. Опір селянства радянському режиму. Типологія поведінки сільських активістів в умовах суцільної колективізації. Правові засади голодомору 1932–1933 років в Україні. Репресії проти національних меншин. «Шахтинська справа», «Справа СВУ» та інші відкриті судові процеси в Україні. Виправно-трудова табори. Формування системи ГУЛАГу. Вбивство С. М. Кірова та активізація радянської репресивної політики. «Великий терор» 1937–1938 років: етапи і регіональні особливості. Позасудові органи: «трійка», «двійка», особлива нарада тощо. Методи слідства в період масових репресій 1937–1938 рр. М. І. Єжов та інші виконавці «Великого терору». Масові операції: польська, німецька, грецька, румунська, болгарська та ін. Репресії дружин «ворогів народу». Інформаційний потенціал архівно-слідчих справ. Репресії за національними, соціальними, політичними, релігійними ознаками. Органи державної безпеки у системі партійно-державного управління Радянської України. Протидія населення репресивним діям влади.

Катастрофа Робітничо-селянської Червоної Армії у 1941 році як наслідок терору тоталітарного режиму. Теоретико-практичний аспект взаємовпливів політичної ідеології та діяльності нацистського режиму. Режим німецької окупації в типології тоталітаризму. Репресивна діяльність окупаційного режиму в губернаторстві «Трансністрія». Голокост єврейського населення. Депортації народів. Нацистський «новий порядок»: тоталітарні реалії життя окупованого населення. Проблема остарбайтерів: довге повернення додому. Репатріація населення. Процедура фільтрації і зростання повоєнного ГУЛАГу. Роль депортацій в тоталітарному суспільстві. Л. Берія. Зростання кількості ув'язнених у таборах. Перегляд справ репресованих і винесення нових рішень. «Жданівщина» та її вплив на національно-культурні процеси в Україні. Репресивні кампанії по боротьбі з «буржуазним націоналізмом», «космополітизмом», «антисемітизмом». Лисенківщина. «Справа лікарів». Останні роки сталінізму. Смерть Й. В. Сталіна.

Змістовий модуль 2. Еволюція тоталітарного режиму в другій половині ХХ століття. Проблеми посттоталітарного суспільства.

Тема 4. Дисидентський рух в Україні: феномен спротиву тоталітарній системі.

Зміст понять «дисидентський рух», «національно-визвольний рух», «рух опору». Їх взаємозв'язок. Традиції дисидентського руху на Україні. Етапи розвитку в 50-х – 80-х рр. XX ст. Джерела та історіографія дисидентського руху в УРСР. Розгортання дисидентського руху в радянській Україні. Перші кроки лібералізації суспільного життя. Особливості десталінізації в Україні. Українці в сталінських таборах. Перші спроби переходу до організаційних форм боротьби. (УРСР, ОПВУ, УНК). «Об'єднання». «Пом'якшення» правного законодавства в СРСР в кінці 50-х років та його наслідки. Активізація інтелігенції та поява нової генерації письменників і митців-шістдесятників. Формування світогляду шістдесятників. Іван Дзюба та Іван Світличний – найяскравіші представники нової генерації. Вступ на новаторський шлях в літературній критиці. Дискусія в літературних колах 1961 р. Третій Пленум Спілки письменників України (січень 1962 р.). Рух опору у 1960-х роках. Нова програма КПРС і національне питання. Концепції «злиття націй» і «єдиного радянського народу». Ідеологічний наступ на шістдесятників. Рух опору в ділянці культури. Клуби творчої молоді та їх діяльність. Конференція з питань культури української мови. Поширення самвидавчої публіцистики. Знищення вітражу Шевченка в Київському університеті. Процес над Погружальським. Перша велика хвиля арештів українських діячів (Богдан і Михайло Горині, Панас Заливаха, Михайло Масютко, Святослав Караванський, Валентин Мороз та ін.) та виступи на їх захист. Акція в кінотеатрі «Україна» 4 вересня 1965 року та її наслідки. П.Шелест та його книга «Україна наша Радянська». Природа і розвиток боротьби на Україні в 60-ті роки в контексті рухів за свободу в світі. Інтелектуальний фермент. Боротьба за громадські права. Національний рух. Студентські заворушення. Форми боротьби за свободу. Виникнення «Самвидаву» і етапи його розвитку.

Тема 5. Тоталітарний режим в останні десятиліття свого існування.

Активізація руху опору в 1970-х роках. Адміністративні методи керівництва народним господарством. Недооцінка назрілих соціальних проблем. Згортання демократії, розширення панування бюрократичних сил. Проблеми у сфері культури. «Генеральний погром»: арешти українських дисидентів в 1972–1973 рр. XXIV з'їзд КПРС і національне питання. Посилення тиску на дисидентів. Заява Івана Дзюби і дискусія з цього приводу про зміст, характер, тактику самооборони українського народу. «Серед снігів» В. Мороза. Поява самвидавчого журналу «Український вісник». Нова хвиля репресій. Громадськість України і світу в обороні В.Мороза. Святослав Караванський. Американська преса про українських дисидентів. «Хроніка поточних подій» про репресії, арешти, обшуки й допити на Україні. Міжнародна конференція про рух опору в Радянському Союзі. Виникнення Української Гельсінської спілки 1976 року та її діяльність. Микола Руденко. Програмні документи групи. Звернення до комітету ООН у справах захисту і свобод людини. Зв'язки з гелсінськими групами інших радянських республік, США та інших країн. Петро Григоренко. Боротьба за захист кримських татар. Рух у другій половині 70-х років. Чергова хвиля арештів. Російські політичні течії та українське питання. Російський національний рух. Релігійний напрям дисидентства в Україні. Проблема автокефальної православної церкви. Боротьба за відновлення української греко-католицької церкви. Відношення офіційної влади до протестантських сект і заходи незгодних. Йосип Тереля. Іван Гель. Василь Романюк. Георгій Вінс. Посилений наступ проти дисидентського руху на Україні з початку 1980-х років. Володимир Щербицький і українське питання. Інформація ЦК КПУ «Про додаткові заходи по поліпшенню вивчення російської мови в загальноосвітніх школах та інших закладах...». Зміна тактики КДБ. Масові арешти початку 1980-х років (М.Горбаль, З.Красівський, В.Стус, О.Мешко, В.Чорновіл, І.Кандиба, М.Горинь, Ю.Литвин та ін.). Загибель О.Тихого, В.Марченка, Ю.Литвина, В.Стуса. Ослаблення і занепад дисидентського руху. Місце дисидентського руху України в загальносоюзному русі. Загальні висновки.

Тема 6. Шляхи подолання тоталітарної спадщини: реалії, проблеми, перспективи.

Посттоталітарне суспільство. Проблеми вивчення історії репресій. Подолання минулого як соціокультурна і політична проблема сучасної України. Процес формування національної політики пам'яті: реальність і перспективи. Критичне осмислення минулого. Індикатори тоталітарного впливу як загроза сучасного політичного режиму. Тоталітаризм в

умовах глобалізаційних змін. Право на правду: проблеми відкриття архівних джерел і доступу до інформації. Науково-дослідні програми «Реабілітовані історією» та «Одеський мартиролог»: вивчення тоталітарного минулого та збереження пам'яті про репресованих. Програма увічнення пам'яті жертв політичних репресій та проект єдиного електронного банку даних «Повернути імена». Діяльність Українського інституту національної пам'яті. Журнал «З архівів ВУЧК–ГПУ–НКВД–КГБ». Конфронтація чи діалог серед громадянського суспільства України. Формування політичної нації та української ідентифікації на основі колективної історичної пам'яті. Формування загальних соціальних стратегій розвитку. Сучасні проблеми правозахисної діяльності. Homo totalitaricus як феномен у розвитку сучасного політичного процесу. Сім'я в сучасному світі: наслідки тоталітаризму і протистояння масовому суспільству.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин												
	Денна форма						Заочна форма						
	Усього	у тому числі					Усього	у тому числі					
		л	п	лаб	інд	сп		л	п	лаб	інд	сп	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	
Модуль 1.													
Змістовий модуль 1. Теоретичні та типологічні аспекти тоталітарної системи в Україні у першій половині ХХ століття.													
Вступ. Тема 1. Засади тоталітарної системи та її типологія.	10	4				6		2					12
Тема 2. Авторитарно-диктаторські політичні системи і політичні режими.	12	4				8							16
Тема 3. Історичні та національно-культурні аспекти тоталітарного режиму в Україні.	16	4	2			10		2					12
Всього	38	12	2			24	44	4					40
Змістовий модуль 2. Еволюція тоталітарного режиму в другій половині ХХ століття. Проблеми посттоталітарного суспільства													
Тема 4. Дисидентський рух в Україні: феномен спротиву тоталітарній системі.	16	6	2			8		2					14
Тема 5. Тоталітарний режим в останні десятиліття свого існування.	16	6				10		2					12
Тема 6. Шляхи подолання тоталітарної спадщини: реалії, проблеми, перспективи.	20	6	2			12		2					14
Всього	52	18	4			36	46	4	2				40
Разом	90	30	6			54	90	8	2				80

5. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин для здобувачів очної	Кількість годин для здобувачів заочної

		форми навчання	форми навчання
1	Тоталітарний режим в УРСР та його особливості.	2	
2	Дисидентський рух в УРСР: феномен та прояви.	2	2
3	Тоталітарна спадщина та шляхи її подолання.	2	
	Разом:	6	2

6. Теми практичних занять

Практичні заняття навчальною програмою не передбачені.

7. Теми лабораторних занять

Лабораторні заняття навчальною програмою не передбачені

8. Самостійна робота

Самостійна робота здобувачів зорієнтована, здебільшого, на модульно-рейтингову систему оцінювання знань. Вона є складовим елементом університетської освіти та закономірним продовженням аудиторної роботи викладача і здобувачів.

Формами самостійної роботи здобувачів під час опанування даного курсу є: ознайомлення з основною літературою до курсу, обрання теми, складання бібліографії та підготовка реферату і презентації, перегляд документального фільму/передачі й написання есе.

№№	Назва теми	К-ть годин для денної форми навчання	К-ть годин для заочної форми навчання
	Змістовий модуль 1		
1	Вступ. Тема 1. Засади тоталітарної системи та її типологія.	6	12
2	Тема 2. Авторитарно-диктаторські політичні системи і політичні режими.	8	16
3	Тема 3. Історичні та національно-культурні аспекти тоталітарного режиму в Україні.	10	12
	Змістовий модуль 2		
4	Тема 4. Дисидентський рух в Україні: феномен спротиву тоталітарній системі.	8	14
5	Тема 5. Тоталітарний режим в останні десятиліття свого існування.	10	12
6	Тема 6. Шляхи подолання тоталітарної спадщини: реалії, проблеми, перспективи.	12	14
	Всього	54	80

Підготовка та виконання самостійної роботи здобувачів (рефератів) передбачає ряд етапів самоорганізації діяльності.

1. Ознайомлення з основними вимогами до її виконання:

1.1. **Визначення актуальності теми**, що розкриває важливість та практичну значущість розглянутої проблеми. В історії України актуальність пов'язана з визначення ролі і місця того чи іншого історичного явища для суспільного життя українського народу. Відображається також зв'язок із сучасністю.

1.2. **Достатній теоретичний рівень**, що передбачає освоєння здобувачем основних понять і термінів, які стосуються визначеної проблеми наукового пошуку, визначення наукових методів та підходів, що застосовувалися науковцями при дослідженні визначеної проблеми.

1.3. **Дослідницький пошук**. У написанні реферату здобувачі повинні використовувати основні елементи наукового дослідження, які складаються із: 1) з вивчення достатньої кількості

джерел: книг, журнальних статей та інших розробок вітчизняних і зарубіжних авторів; 2) систематизації та аналізу різних думок і підходів, оформленні власної точки зору щодо визначеної теми; 3) порівнянні поглядів різних вчених, розробка висновків та рекомендацій.

1.4. **Чітке та вірне оформлення роботи**, що визначає дотримання правил цитування, оформлення посилань, титульного аркушу та списку використаної літератури. Виконання цієї вимоги дозволяє виховувати у здобувача культуру оформлення наукових праць, яка може знадобитись у майбутній практичній діяльності.

Перелік орієнтовних тем рефератів

1. Терор як елемент системи радянської влади.
2. Види терору: політичний, економічний, ідеологічний, інші.
3. Формування громадянського суспільства, самоорганізація громадян як шлях до подолання тоталітарних стереотипів.
4. Роль істориків у подоланні міфів тоталітарного минулого.
5. Типологія та еволюція понять: «тоталітаризм», «комунізм», «фашизм», «нацизм», «неонацизм», «авторитаризм», «антитоталітаризм», «антифашизм» тощо.
6. Історична пам'ять у посттоталітарному українському суспільстві: примирення та нові виклики.
7. Українські реалії: формування нової політичної еліти в Україні. Влада й громада: конкуренти або партнери?
8. Гуманітарна політика України: джерела, принципи, правові гарантії подолання тоталітаризму.
9. Пролетарський інтернаціоналізм як гасло і як практика.
10. Системні ознаки тоталітарної держави і тоталітарного суспільства, роль і місце в них особи.
11. Системні ознаки тоталітарної свідомості й поведінки, методи формування колективного підсвідомого.
12. Масове суспільство і тоталітаризм.
13. Засоби масової інформації, їхні функції у тоталітарній державі.
14. Репресії як системна складова тоталітарного суспільства і тоталітарної держави.
15. Різновиди і форми репресій в історії та сучасності.
16. Боротьба радянської влади проти опозиційних політичних партій і організацій в Україні у 1920-х роках.
17. Процес реабілітації жертв політичних репресій в Україні: етапи і проблеми.
18. Самвидав як форма протесту представників дисидентського руху в Україні (друга половина 1950-х – початок 1980-х рр.).
19. «Національні операції» на півдні України в період «Великого терору» 1937–1938 рр.
20. Політика радянської влади щодо релігії і церкви в Україні в 1920–1930-х роках.
21. Види репресій і категорії репресованих в Україні за роки радянської влади (1917 – 1991 роки).
22. Дослідження тоталітаризму і історії радянських репресій на Півдні України (1991–2018 рр.).
23. Позбавлення політичних прав як різновид радянських репресій.
24. Реакція українського суспільства на XX з'їзд КПРС: громадська думка та позиція владних структур.
25. Феномен українського «шістдесятництва» в історії XX століття.

9. Методи навчання

Під час вивчення курсу використовуються різні методи навчання у вищій школі. Зокрема, *пояснювально-ілюстративний метод* та *метод проблемного викладу* використовується для викладення й засвоєння фактів, підходів, оцінок, висновків, що наводяться у лекційній частині курсу. *Евристичний метод* допомагає в організації активного пошуку розв'язання висунутих пізнавальних завдань. *Дослідницький метод* використовується під час самостійної підготовки

здобувачів. Здобувачі самостійно вивчають літературу, джерела, готуючись до контрольної роботи та виконуючи індивідуальне навчально-дослідне завдання.

10. Форми контролю і методи оцінювання (у т. ч. критерії оцінювання результатів навчання)

Протягом засвоєння навчальної дисципліни здобувачі мають можливість накопичувати бали за рахунок виконання різних форм роботи під час поточного та періодичного контролю або здачі заліку під час підсумкового контролю:

Поточний контроль:

- усний контроль: індивідуальне / фронтальне опитування за питаннями відповідної теми під час лекцій;
- усний контроль: індивідуальне / фронтальне за питаннями відповідної теми під час семінарських занять;
- оцінювання виконання рефератів (оцінювання доповіді та презентації);

Періодичний контроль:

- оцінювання письмових робіт (есе) підготовлених після перегляду документальних передач/фільмів.

Підсумковий контроль: залік.

Критерії оцінювання навчальних досягнень здобувачів вищої освіти за різними видами роботи

Вид роботи	Кількість балів для здобувачів очної форми навчання	Кількість балів для здобувачів заочної форми навчання
<i>Поточний контроль:</i>		
- Опитування індивідуальне / фронтальне за питаннями відповідної теми під час лекцій, участь здобувачів в обговоренні проблемних питань	від 0 до 2	від 0 до 9
- Опитування індивідуальне / фронтальне за питаннями відповідної теми під час семінарських занять	від 0 до 6	від 0 до 12
- Виконання рефератів із запропонованих тем: доповідь та демонстрація презентації	від 0 до 13	від 0 до 13
<i>Періодичний контроль:</i>		
- Оцінювання письмових робіт (есе) підготовлених після перегляду документальних передач / фільмів.	від 0 до 13	від 0 до 13

Загальна підсумкова оцінка визначається як сума балів за результатами поточного, періодичного або підсумкового контролю.

Критерії оцінювання роботи під час лекції:

<i>Кількість балів для здобувачів очної форми навчання</i>	<i>Кількість балів для здобувачів заочної форми навчання</i>	<i>Критерії оцінювання</i>
2	9-4	Здобувач бере активну участь в обговоренні питань під час лекції; бере активну участь у обговоренні проблемних питань, користується додатковою навчально-методичною та науковою

		літературою; вміє сформулювати своє ставлення до певної проблеми; висловлює власні міркування, наводить доцільні приклади.
1	3-1	Здобувач іноді бере участь в обговоренні під час лекції; частково виступає і задає питання.

Критерії оцінювання роботи на семінарському занятті:

Кількість балів для здобувачі в очної форми навчання	Кількість балів для здобувачів заочної форми навчання	Критерії оцінювання
6-5	12-9	Здобувач зобов'язаний підготувати кожен пункт плану практичного заняття у повному обсязі. Відповідь має бути побудована на основі розуміння причин явища, його перебігу та наслідків. Здобувачі не повинні обмежуватися стислим просторікуванням, а продемонструвати системні знання з теми семінару. Вони передбачають не стільки констатацію фактів, скільки пояснення їхньої сутності. Якісна підготовка до семінарів передбачає ознайомлення з науковими або/і навчальними книгами/брошурами, науковими статтями, лекційним матеріалом, енциклопедіями, довідниками.
4-3	8-6	Здобувач освіти дає об'ємну/повну відповідь на більшість питань плану заняття, доповнює відповіді інших студентів, демонструє вміння брати участь у дискусії, використовуючи наукові аргументи.
2	5-2	Здобувач освіти дає відповідь на одне або два питання плану заняття, лише частково доповнює відповіді інших студентів.
1	1	Здобувач присутній на занятті, але не бере участь у обговоренні питань, запропонованих викладачем згідно заявленої теми.

Критерії оцінювання самостійної роботи здобувачів, що має бути захищена під час спеціально відведених годин консультацій.

Вид роботи	Кількість балів	Критерії оцінювання результатів виконання завдань для самостійної роботи
Підготовка та захист реферату	13-10	Доповідь має самостійний характер, визначається повнотою викладу матеріалу, наявністю структури тексту, з використанням фахової літератури і джерела, обґрунтованих висновків. Вагомою частиною оцінювання якості самостійної роботи є вміння доповідача дискутувати, використовуючи виважені аргументи. Може супроводжуватися презентацією або ілюстраціями, але ця форма не є обов'язковою.
	9-6	Доповідь виконана самостійно, оформлення відповідає вищезазначеним вимогам, але пропонувані висновки або не точно відповідають темі роботи, або є поверхневими, що не дає змоги зрозуміти глибину осягнення доповідачем змісту реферату.
	5-1	Завдання виконано на низькому теоретичному рівні, без пояснення причин явищ, описаних у тексті, та висновків. Використана література або джерела не повною мірою відповідають обраній темі. Здобувач не демонструє розуміння предмету дискусії.
	0	Завдання не виконано.

Підготовка та написання есе	13-10	Здобувач подивився із запропонованого переліку передачу, присвячену обговоренню в студії історичної події, підготував розлогу відповідь у вигляді есе; у повній мірі демонструє володіння навичками наукового дослідження; виявляє самостійність у підборі, аналізі та узагальненні відповідної інформації; із розглянутої проблеми робить чіткі вірні висновки. Здобувач аналізує проблемну ситуацію з творчим підходом, використовуючи нешаблонні фрази, демонструє розгорнуте, цікаве бачення, яке відрізняється власними роздумами, висновками.
	9-6	Здобувач подивився із запропонованого переліку передачу, присвячену обговоренню в студії історичної події, підготував розлогу відповідь у вигляді есе; Здобувач виконав практичне завдання, у повній мірі демонструє знання предмету вивчення, чітко описує суттєві його ознаки, виявляє причинно-наслідкові зв'язки і формулює висновки.
	5-1	Здобувач подивився із запропонованого переліку передачу, присвячену обговоренню в студії історичної події, підготував відповідь у вигляді есе; але недостатньо розкрив сутність, допускаючи при цьому суттєві неточності; відсутні сформовані уміння та навички дослідження і обґрунтування висновків.
	0	Завдання не виконано.

11. Питання для підсумкового контролю

1. Охарактеризуйте історіографічний доробок української і світової науки в дослідженні проблем тоталітаризму.
2. Зробіть класифікацію джерельної бази феномену тоталітаризму, визначте головні архівосховища країни у вивченні даної теми.
3. Визначте поняття політичної системи, її властивостей, структури, функцій та середовища формування й функціонування.
4. Охарактеризуйте базові засади тоталітарної системи та її типологічні риси.
5. Визначте різновиди авторитарного режиму та їх характерні особливості.
6. Поясніть сутність поняття «тоталітарний режим» та визначте дискусійний характер його складових.
7. Дайте характеристику теоретичних основ тоталітаризму, його сутності і умовам виникнення та функціонування.
8. Охарактеризуйте сучасні прояви тоталітаризму та неототалітаризму.
9. Визначте сутність й ознаки понять: «контрреволюційний злочин», «ворог народу», «троцькіст». Яким чином їх трактувала радянська влада?
10. Еволюція ЧК–ДПУ–НКВС–КДБ як репресивно-карального органу в Україні.
11. Охарактеризуйте процес боротьби радянської влади з опозиційними політичними партіями.
12. Дайте характеристику репресіям в Радянській Україні в 1920-х роках.
13. Визначте яким чином радянська влада використовувала терор як засіб державного управління.
14. Поясніть, яким чином відбувалось утвердження тоталітарного режиму в СРСР та Україні.
15. Охарактеризуйте поняття «культ особи» та поясніть його еволюцію упродовж десятиліть радянської влади.
16. Дайте характеристику ідеям комуністичного виховання і формування нової радянської людини.
17. Охарактеризуйте відкриті судові процеси кінця 1920 – 1930-х років, їх спрямування та вплив на суспільство Радянської України.
18. Дайте характеристику періоду «Великого терору» 1937–1938 років, його етапам і регіональним особливостям.
19. Визначте роль органів державної безпеки у системі партійно-державного управління Радянської України.

20. Зробіть порівняльний аналіз голодоморів різних десятиліть на території України та визначте механізм їх впливу на суспільство.
21. Охарактеризуйте режим німецької окупації та його місце в типології тоталітаризму.
22. Дайте визначення ролі депортацій в тоталітарному суспільстві та охарактеризуйте їх на прикладі української історії.
23. Дайте характеристику діяльності Української Гельсінської групи. Визначте основні проблеми правозахисного руху в Україні.
24. Поясніть, чому характер відносин радянської влади з представниками дисидентського руху майже завжди ґрунтувався на насильстві? Чи міг він бути іншим? Відповідь аргументуйте.
25. Розкрийте передумови формування інакодумства в Україні, визначте основні чинники, які вплинули на появу дисидентів.
26. Як, на Вашу думку, можна пов'язати суспільно-політичний розвиток СРСР і УРСР із сплесками репресивних дій влади проти дисидентів? Чи можна тут простежити певну закономірність? Відповідь обґрунтуйте.
27. Якою є роль історичної пам'яті в сучасному суспільстві? Охарактеризуйте процес переосмислення минулого, де міфологізація й нова міфологізація суспільної свідомості.
28. Охарактеризуйте проблеми трансляції історичних фактів про репресії, терор, геноцид та сприйняття їх сучасним суспільством.
29. У чому полягають проблеми доступу до архівних та інших першоджерел з історії тоталітаризму і репресій, їх розсекречення та оприлюднення.
30. Визначте проблеми формування громадянського суспільства в Україні та правової держави. Які шляхи подолання авторитарних методів в освіті й вихованні нового покоління.
31. Охарактеризуйте сутність терору як елементу системи радянської влади.
32. Формування громадянського суспільства, самоорганізація громадян як шлях до подолання тоталітарних стереотипів.
33. Роль істориків у подоланні міфів тоталітарного минулого.
34. Історична пам'ять у посттоталітарному українському суспільстві: примирення та нові виклики.
35. Гуманітарна політика України: джерела, принципи, правові гарантії подолання тоталітаризму.
36. Пролетарський інтернаціоналізм як гасло і як практика.
37. Системні ознаки тоталітарної держави і тоталітарного суспільства, роль і місце в них особи.
38. Системні ознаки тоталітарної свідомості й поведінки, методи формування колективного підсвідомого.
39. Засоби масової інформації, їхні функції у тоталітарній державі.
40. Репресії як системна складова тоталітарного суспільства і тоталітарної держави.
41. Боротьба радянської влади проти опозиційних політичних партій і організацій в Україні у 1920-х роках.
42. Процес реабілітації жертв політичних репресій в Україні: етапи і проблеми.
43. Самвидав як форма протесту представників дисидентського руху в Україні (друга половина 1950-х – початок 1980-х рр.).
44. «Національні операції» на півдні України в період «Великого терору» 1937–1938 рр.
45. Політика радянської влади щодо релігії і церкви в Україні в 1920–1930-х роках.
46. Види репресій і категорії репресованих в Україні за роки радянської влади (1917 – 1991 роки).
47. Дослідження тоталітаризму і історії радянських репресій на Півдні України (1991–2018 рр.).
48. Позбавлення політичних прав як різновид радянських репресій.
49. Реакція українського суспільства на XX з'їзд КПРС: громадська думка та позиція владних структур.
50. Феномен українського «шістдесятництва» в історії XX століття.

12. Розподіл балів, які отримують здобувачі

ФОРМУВАЛЬНЕ ОЦІНЮВАННЯ ДЛЯ ЗДОБУВАЧІВ ОЧНОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ

Види навчальної роботи	Змістовий модуль 1			Змістовий модуль 2		
	Кількість	Кількість	Сумарна	Кількість	Кільк	Сумар

	балів за одне заняття (завдання)	занять (завдань)	кількість балів (максимальна)	балів за одне заняття (завдання)	ість занят (завдань)	на кількіс ть балів (максимальна)
Поточний контроль на лекціях	2	6	12	2	9	18
Поточний контроль на семінарських заняттях	6	1	6	6	2	12
Разом			18			30
Разом	48					
Оцінка самостійної роботи:						
Реферат	13	1	13	13	1	13
Есе	13	1	13	13	1	13
Разом	52					
Підсумкова сума балів	100					

РОЗПОДІЛ БАЛІВ

Поточний та періодичний контроль						Сума балів	
Змістовий модуль 1			Змістовий модуль 2			Реферат, есе	
T1	T2	T3	T4	T5	T6		
4	4	10	12	6	12		52
Усього за модулем 1: 18			Усього за модулем 2: 30				
						100	

ФОРМУВАЛЬНЕ ОЦІНЮВАННЯ ДЛЯ ЗДОБУВАЧІВ ЗАОЧНОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ

Види навчальної роботи	Змістовий модуль 1			Змістовий модуль 2		
	Кількість балів за одне заняття (завдання)	Кількість занять (завдань)	Сумарна кількість балів (максимальна)	Кількість балів за одне заняття (завдання)	Кількість занят (завдань)	Сумарна кількість балів (максимальна)
Поточний контроль на лекціях	9	2	18	9	2	18
Поточний контроль на семінарських заняттях				12	1	12
Разом			18			30
Разом	48					
Оцінка самостійної роботи:						
Реферат	13	1	13	13	1	13
Есе	13	1	13	13	1	13
Разом	52					
Підсумкова сума балів	100					

РОЗПОДІЛ БАЛІВ

Поточний та періодичний контроль	Сума балів

Змістовий модуль 1			Змістовий модуль 2			Реферат, есе	100
T1	T2	T3	T4	T5	T6	52	
9		9	12	9	9		
Усього за модулем 1: 18			Усього за модулем 2: 30				

Реалізація основних завдань контролю знань здобувачів вищої освіти в ОНУ досягається системними підходами до оцінювання та комплексністю застосування різних видів контролю. Згідно з чинною в університеті системою комплексної діагностики знань здобувачів вищої освіти, з метою стимулювання планомірної та систематичної навчальної роботи, оцінка знань здійснюється за 100-бальною системою, яка переводиться відповідно у національну шкалу («зараховано», «незараховано») та шкалу європейської кредитно-трансферної системи (ЄКТС – А, В, С, D, E, FX, F).

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою для заліку
90 – 100	A	Зараховано
85 - 89	B	
75 - 84	C	
70 – 74	D	
60 - 69	E	
35 - 59	FX	Не зараховано з можливістю повторного складання
0 - 34	F	Не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

13. Навчально-методичне забезпечення

1. Комплексна програма «Феномен тоталітаризму, його прояви та шляхи подолання» в Одеському національному університеті імені І. І. Мечникова [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://onu.edu.ua/uk/science/sprograms>
2. Навчальні посібники та підручники, згідно списку рекомендованої літератури.
3. Мультимедійні презентації.
4. Робоча програма навчальної дисципліни.
5. Силабус курсу.

14. Рекомендована література

Основна

I. Опубліковані джерельні матеріали:

1. Відлуння Великого терору. Збірник документів у трьох томах. Т. 1: Партійні збори та оперативні наради співробітників управлінь НКВС УРСР (листопад 1938 – листопад 1939 рр.) / Ред. кол.: В. Бірчак, Г. Боряк, В. Васильєв, Л. Віола, О. Довбня, В. Золотарьов, І. Кашу, С. Кокін, М. Панова, Р. Подкур, Д. Россман, А. Савін, О. Тепляков, М. Юнге; Авт.-уклад.: В. Васильєв, Л. Віола, Р. Подкур. НАН України. Інститут історії України; Торонтський університет; Галузевий державний архів Служби безпеки України. К. : Видавець В. Захаренко, 2017. 744 с.
2. Репресії проти учасників антибільшовицького руху в Україні (1917–1925 рр.). Анотований покажчик архівних кримінальних справ «Основного» фонду архівів тимчасового зберігання регіональних органів СБУ / Упоряд. В. М. Василенко. Служба безпеки України; Галузевий державний архів; НАН України. Інститут історії України. Х. : ТОВ «Видавництво права людини», 2015. 232 с.

II. Основна література.

1. Безансон А. Лихо ХХ ст. Нацизм, комунізм та унікальність Голокосту. К. : ПУЛЬСАРИ, 2013. 136 с.

2. Білокінь С. Масовий терор як засіб державного управління в СРСР. 1917–1941 рр.: джерелознавче дослідження. Вид. 2-е, випр., доп. / Пер. сл. І. М. Дзюби. К. : Пенмен, 2017. 768 с.
3. Биківня в системі політичних репресій УРСР у 1937–1941 роках: дослідницькі рефлексії та інтерпретації: Зб. наук. Праць. *Матеріали Всеукраїнської наукової конференції*. 20 листопада 2013 року / Головний ред. Ю. І. Шаповал. К., 2013.
4. Вронська Т. Упокорення страхом: сімейне заручництво у каральній практиці радянської влади (1917–1953 рр.). К. : Темпора, 2013. 624 с.
5. Всеукраїнська програма видання науково-документальної серії «Реабілітовані історією» [Електронний ресурс]. URL: <http://www.reabit.org.ua/>
6. Заболотна Д. В., Савченко В. В. «Якщо насмілитися бути...»: одеські художники-нонконформісти 1960–1970-х років [Електронний ресурс]. URL: http://www.scribd.com/embeds/212882237/content?start_page=1&view_mode=scroll&access_key=key-37tjx3y2ppyzt3ntjv&show_recommendations=true

Додаткова

1. Алексєєв С. Ю. Документи Крайового управління архівів, бібліотек та музеїв як джерело з історії діяльності установ культури на території Рейхскомісаріату Україна (1941–1943 рр.): автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.06. К., 2014. 20 с.
2. Баберовські Й. Червоний терор: Історія сталінізму. К., 2007. 248 с.
3. Голодний хліб. Голод 1921–1923, 1932–1933, 1946–1947 років в контексті історії репресій. Овідіопольський район / Автори-укладачі С. С. Аргатюк, Л. В. Ковальчук, Е. П. Петровський. Одеса : СМІЛ, 2008. 400 с., 80 с. іл.
4. Кульчицький С. Червоний виклик. Історія комунізму в Україні від його народження до загибелі. Кн. 3. К. : Темпора, 2013. 388 с.
5. Левченко В. В., Левченко Г. С. З історії впровадження дисципліни Історія України» у вишах УРСР в 1930-х рр.: методичний аспект. *Зп. істор. ф-ту.: зб. наук. пр.* Вип. 33: збірник наукових праць / колектив авторів; гол. ред. д-р іст. наук В. Г. Кушнір. Одеса: Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, 2022. С. 55–87.
6. Левченко В. В., Левченко Г. С. Олександрівська церква Новоросійського університету: історія, персоналії, документи. Одеса : ФОП Бондаренко М. О., 2015. 360 с.
7. Левченко В. В., Левченко Г. С., Хмарський В. М. Дезінтеграція та реінтеграція вищої освіти в Одесі в 1920-1933 роках. Попередники Одеського державного університету. *Одеський національний університет імені І. І. Мечникова (1865–2015): історія та сучасність / гол. ред. І. М. Коваль; Одеський нац. ун-т ім. І. І. Мечникова*. Одеса : ОНУ, 2015. 964 с.: іл. С.275-278.
8. Левченко Г. С. Березіль (журнал). *Велика українська енциклопедія*. URL: <https://vue.gov.ua/>
9. Ляковська С. Діяльність органів ВУЧК-ДПУ УСРР у сфері економіки (1921–1928 рр.) / Наук. ред. Т. В. Вронська. НАН України. Інститут історії України; Національна академія СБУ. К. : Нац. акад. СБУ, 2016. 508 с.
10. Міжнародна науково-практична конференція «Особа в тоталітарному суспільстві: рефлексії ХХІ століття» (Одеса, 2013) [Електронний ресурс]. URL: <http://liberte.onu.edu.ua/>
11. Овсієнко В. Трагедія урочища Сандармох / Мистецька сторінка [Електронний ресурс]. URL: <http://storinka-m.kiev.ua/article.php?id=1055>
12. Політичні репресії в Українській РСР 1937–1938 рр.: дослідницькі рефлексії та інтерпретації. До 75-річчя «Великого терору» в СРСР: *Матеріали Всеукраїнської наукової конференції*, м. Київ, 15 березня 2012 р. / Упорядн.: О. Г. Бажан, Р. Ю. Подкур. К. : Інститут історії України, 2013.
13. Соціальні трансформації в Україні: пізній сталінізм і хрущовська доба: Колективна монографія / Відп. ред. В. М. Даниленко; Ред.-упоряд. Н. О. Лаас; Авт. кол.: О. Г. Бажан, П. М. Бондарчук, В. К. Борисенко, О. В. Булгакова, В. М. Даниленко, П. І. Киричевський, В. О. Крупина, Н. О. Лаас, В. М. Мазур, М. К. Смольницька, Н. М. Хоменко, В. П. Швидкий, О. В. Янковська. НАН України. Інститут історії України. К. : Інститут історії України, 2014. 697 с.
14. Суспільство і влада в радянській Україні років непу (1921–1928). Колективна монографія. Том 2 / Відп. ред. С. Кульчицький; Авт. кол.: Л. В. Гриневич, Т. М. Євсєєва, Г. Г. Єфіменко,

- А. М. Киридон, С. В. Кульчицький, С. Р. Лях, В. І. Марочко, О. М. Мовчан, І. Є. Ніколаєв, Р. Ю. Подкур, Я. Л. Примаченко, О. Л. Рябченко, О. В. Юркова, Л. Д. Якубова. НАН України. Інститут історії України. К. : Інститут історії України, 2015. 599 с.
15. Тюремний мартиролог окупаційного режиму: написи на стінах нацистських казематів / Ред. кол.: В.А. Смолій, О.В. Бажан, Т.В. Вронська, О.Є. Лисенко, С.П. Лясковська, Н.І. Татусь; Авт. наукового дослідження: Т.В. Вронська, О.Є. Лисенко; упорядники: Т.В. Вронська, О.Є. Лисенко, С.П. Лясковська, Т.В. Пастушенко, Н.С. Сердюк, Г.В. Смирнов. Інститут історії України НАН України, Галузевий державний архів Служби безпеки України, Галузевий державний архів МВС України, Центральний державний архів громадських об'єднань України. Харків: Права людини, 2014. 584 с.
 16. Україна в Другій світовій війні: погляд з ХХІ століття. Історичні нариси. У двох книгах. Кн. 1. К., 2010. 734 с.; Кн. 2. К., 2011. 943 с.
 17. Єфіменко Г., Примаченко Я., Юркова О. Україна радянська. Ілюзії та катастрофи «комуністичного раю». Харків, 2017. 352 с.
 18. Українське радянське суспільство 30-х рр. ХХ ст.: нариси повсякденного життя / Гол. ред. В. А. Смолій. К. : Ін-т історії України НАН України, 2012. 786 с.
 19. Якубова Л., Примаченко Я. В обіймах страху і смерті. Більшовицький терор в Україні. Х. : Клуб сімейного дозвілля, 2016. 544 с.

15. Електронні інформаційні ресурси

1. Державна архівна служба України. Офіційний вебпортал органу виконавчої влади. URL: <https://archives.gov.ua/ua/>
2. Державний архів Одеської області. Офіційний вебсайт. URL: <https://archive.odessa.gov.ua/>
3. Державний комітет архівів України <http://www.scarh.kiev.ua>
4. Державний центр збереження документів Національного архівного фонду. Офіційний вебсайт. URL: <https://dczd.archives.gov.ua/>
5. Інститут історії України НАН України <http://history.org.ua>
6. Міжархівний пошуковий портал. Єдине вікно доступу до цифрових ресурсів українських архівів. URL: <https://searcharchives.net.ua/>
7. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського <http://www.nbuv.gov.ua>
8. Спілка архівістів. Офіційний вебсайт. URL: <http://www.vda.archiv.net/>
9. Український інститут національної пам'яті www.memory.gov.ua/
10. Український науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства <http://undiasd.archives.gov.ua>
11. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. Офіційний вебсайт. URL: <https://tsdavo.gov.ua>
12. Центральний державний архів громадських об'єднань та україніки. Офіційний вебсайт. URL: <https://cdago.gov.ua>
13. Центральний державний аудіовізуальний та електронний архів. Офіційний вебсайт. URL: <https://tsdaea.archives.gov.ua/>
14. Центральний державний історичний архів України, місто Київ. Офіційний вебсайт. URL: <https://cdiak.archives.gov.ua>
15. Центральний державний історичний архів України, місто Львів. Офіційний вебсайт. URL: <https://tsdial.archives.gov.ua>